

ZMENA SOCIÁLNYCH JAVOV U DETÍ, KTORÉ PREŽILIVOJNOVÝ KONFLIKT NA VÝCHODEUKRAJINY A POMOC MIMOVLÁDNYCHORGANIZÁCIÍ

MARIAN TOKAR

Úvod

*„Počas vojny sa deti dostanú do najhlbšej
psychologickej pasce a stanú sa
rukojemníkmi sebeckých akcií dospelých...“
(Marian Tokar)*

Začiatok 21. storočia priniesol európskym štátom nielen technologický pokrok, rozvoj demokracie, ale aj vojenské konflikty. Obeťou jedného z nich bola Ukrajina – jedna z najväčších krajín na kontinente. Jeho územnú celistvosť napadla Ruská federácia, ktorá použila umelo nafúknutý problém národnej a kultúrnej ochrany ruského obyvateľstva a cynicky ignorovala právo Ukrajiny na národnú nezávislosť. V dôsledku toho Ruská federácia pripojila autonómnu republiku Ukrajina – Krym a obsadila niektoré oblasti regiónov Luhansk a Doneck na východnej Ukrajine.

V dôsledku zanedbávania medzinárodného práva zo strany Ruska sa tisíce civilistov, z ktorých mnohé sú deťmi, dostali do oblasti ničenia. Ukrajina sa ako mierový demokratický štát na tieto výzvy nepripravila. Štátnici, občianski aktivisti, vojenski a dobrovoľníci, dobrovoľníci a občianske organizácie, lekári, psychológovia, bežní občania sa ocitli v situácii, keď je potrebné čeliť vonkajšej hrozbe okupácie, a to ako jediná fronta proti agresorovi. Najviac však trpelo miestne obyvateľstvo, ktoré bolo epicentrom nepriateľských akcií. Sú to tisíce ľudí, ktorí prelomili osudy, zažili šok, nezabudnuteľný strach.

V našom materiáli upozorňujeme na sociálnu skupinu, ktorá sa stala obeťou vojenskej agresie ako detí. Je to najzraniteľnejšia kategória obyvateľstva, ktorá potrebuje celé spektrum psychologických a iných pomoci nielen profesionálom, dobrovoľníkom, verejným organizáciám, ale aj celému štátu, celej spoločnosti, všeobecnej pozornosti a podpore celého ľudstva.

Čo vieme o Ukrajine a o vojne vo východnej časti?

Niekoľko historických dotykov...

V hlavnej nemocnici maltskej nemocnice sa nachádza socha kozáka Kozáka, ktorá je umiestnená na náhrobnom kameni veľmajstra maltských jazdcov. Symbolizuje Bratstvo v náručí a priateľské väzby Rádu Malty s Pravoslávnyim kozáckym bratstvom Ducha.

Autor prvého ústavu na svete – ukrajinský politik a verejný činiteľ Pylyp Orlyk. 5. apríla 1710 bol zvolený za hejtmana Záporožskej armády. V ten istý deň vyhlásil Philip Orlyk „Ústavu práv a slobôd armády Zaporizhzhia“. V USA bola ústava prijatá v roku 1787, vo Francúzsku a Poľsku – až v roku 1791.

Najväčšie kláštory sa nazývajú Lavra. Len šesť kláštorov na svete má status Lavry. Tri z nich sú na Ukrajine. Toto je Svätá Dormition Kiev-Pechersk Lavra v Kyjeve, ktorá získala tento štatút v roku 1598, Svätá Dormition Lavra v Pochayiv a Svätá hora Nanebovzatia Lavra v Donecku.

Charles de Gaulle, legendárny francúzsky prezident, vyhlásil: „Keby som mal armádu ako UPA, nemecká topánka by nikdy nechodila po Francúzsku“.

V stredoveku bol Kyjev až do zničenia mongolských Tatárov až do roku 1240 najväčším mestom v Európe.

Územie Ukrajiny bolo jednou z najväčších historických dopravných trás – „trasa z Varangianov do Grékov“ – sústava riečnych trás a vlakov medzi nimi, dlhá 3 000 km, spájajúcich severné krajiny Starého Ruska s južnými a Baltským morom s Čiernou. Počas celej starovekej histórie bol Ukrajina-Rusko mostom medzi svetmi východnej Európy a starovekého východu, starobylej Európy, byzantskej a latinskej.

Ukrajina dnes ...

Ukrajina je krajina nachádzajúca sa v strednej čípe. Rozloha Ukrajiny je 603,7 tisíc km. Jej susedmi sú Bielorusko, Rusko, Maďarsko, Rumunsko, Moldavsko, Poľsko a Slovensko. Na juhu krajiny umýva Čierne a Azovské more. Hraničí s Tureckom, Bulharskom a Gruzínskom cez Čierne more. Počet obyvateľov je približne 46,4 milióna. V krajine je viac ako 110 etnických skupín. Ukrajinci – 73% obyvateľstva. Pravoslávne, gréckokatolícke a rímskokatolícke cirkvi prežívajú náboženský život. Protestanti, Židia a moslimovia tvoria 5% z celkového počtu veriacich. Ukrajina sa objavila na politickej mape sveta ako demokratický nezávislý štát v roku 1991.

Vojna z Ruskom trvá už päť rokov (2014 – 2019). Medzinárodný trestný súd v novembri 2016 rozhodol, že vojna na východnej Ukrajine je „medzinárodným ozbrojeným konfliktom medzi Ukrajinou a Ruskou federáciou“. OSN odhaduje celkový počet obetí vojenského konfliktu na Ukrajine v období od 14. apríla 2014 do 31. januára 2019 na 40 – 43 tisíc, vrátane 12 800 – 13 000 mŕtvych. Počas vojny v Donbase bolo postihnutých 5 miliónov ľudí...

K tomuto počtu experti OSN zaradili aj cestujúcich z malajského lietadla, ktoré bolo zostrelené nad vojnovou zónou v Donbase. Počet obetí zahŕňa aj 4 000 ukrajinských vojenských jednotiek a 5 500 dobrovoľných „ozbrojených skupín“. Celkový počet zranených sa odhaduje na 27 500 až 30 000 vrátane 7 až 9 000 civilistov. S klesajúcou intenzitou konfliktu prudko klesol podiel civilistov na počte obetí. Kým podiel civilistov na celkovej úmrtnosti v dôsledku konfliktov bol v roku 2014 33 – 34%, v roku 2018 klesol na 10 – 11%.

Aké sú skúsenosti detí, ktoré zažili vojnu na východnej Ukrajine?

V šedej oblasti vojenskej operácie žije 200 000 detí. Na území nekontrolovanom ukrajinskými orgánmi – 600 tisíc detí. Podľa ministerstva sociálnej politiky Ukrajiny je v päť kilometrovej zone pozdĺž vojenskej konfrontácie 15 000 detí. Celkom sa 1 milión 700 tisíc detí stalo obeťami vojny na východnej Ukrajine. Psychologickú pomoc potrebuje asi 1,7 milióna detí. V období od 14. apríla 2014 do 6. septembra 2019 bolo v súvislosti s konfliktom hlásených 517 úmrtí detí. Spomedzi nich bolo usmrtených 147 detí (98 dievčat a

49 chlapcov) a ďalších 370 detí bolozranených (225 chlapcov, 127 dievčata 18 detí, ktorých pohlavie zostáva neznáme).

Na Ukrajine boli najčastejšie deti zabíjané: ostreľovaním rôznych druhov zbraní, mín, ručných granátov. Celkovo viac ako 60% týchto úmrtí dojítiat bolo spôsobených kontaktom s nevybuchnutou muníciou.

Deti, samozrejme, naliehavo potrebujú psychologickú pomoc medzi tými, ktorí boli podľa okolností prinútení prežiť vojenské bojové situácie. Deti s „vojnovou traumou“ sa najviac obávajú hlasných zvukov, zažívajú stratu svojich blízkych a priateľov a častejšie ako agresori prejavujú druhú rovesnici. Najčastejšie sa stretávajú s problémom strašných a hlasných zvukov, ak deti prežili ostreľovanie, boli svedkami ničenia budov a boli nejaký čas v útulkoch – takéto veľké problémy sú svedkami praktických psychológov, ktorí poskytujú primárnu psychologickú pomoc obetiam ruskej agresie proti Ukrajine. Deti si tiež veľmi dobre uvedomujú odlúčenie a stratu blízkych a priateľov. Všeobecný „syndróm získanej bezmocnosti“ sa rozšíril.

Podľa odborníkov by primárnou psychologickou fázou starostlivosti mala byť úspešná diagnóza. Účelom psychodiagnostických opatrení je zistiť individuálne psychologické charakteristiky tých, ktorých zasiahli psycho-traumatické faktory moderných extrémnych podmienok. Po prežívaní extrémnych okolností vojny a vzniku takých príznakov, ako sú nadmerná úzkosť, zvýšená emotivita, zvýšené vzrušenie, impulzívne správanie, vyjadrená úzkosť, riskantné činy, časté fajčenie, vzrušenie z reči, tras, môžu títo psychológovia použiť: relaxácia, sebazpoznávanie, meditácia, dychové cvičenia, psychologický výcvik, analýza stresu, diskusia, spätná väzba.

Obvyklým prvkom pomoci v systéme obnovy duševného zdravia po vojnových traumatach u detí sa tiež nazýva metóda psychoterapeutického vplyvu empatie, formovania úzkej terapeuticko-aliance s pacientom a jeho rodinou, normalizácia emocionálneho stavu a psychologická reakcia na traumatu, posilnenie schopnosti rýchlo obnoviť a obnoviť fyzickú silu, podpora pozitívnych vzorcov zvládania správania. Ďalšími dôležitými zložkami psychologického zásahu sú pochopenie štýlov osobnostných reakcií a psychologické ochrany, prenosu a kontratransferencie („proti“ prenos vplyvov), opatrenia na normalizáciu emocionálneho stavu, kognitívne chladenie, výučba pacientov a ich rodín, vhodná psychofarmakologická, metodologická a farmakologická farmakológia. Základom tohto prístupu je aj posilnenie silných stránok pacienta súvisiacich so zachovaním normálnej funkcie.

Dieťa je veľmi zraniteľné voči silným stresovým vojnám (nebezpečenstvo, strata kamarátov, zranenia, zdravotné postihnutie, účasť na násilnom násilí, zničenie nepriateľa, novosť a neočakávaná zmena udalostí, najvyššia zodpovednosť, bolesť atď.). V tomto kontexte je trauma všetko, čo spôsobuje neznesiteľné duševné utrpenie a úzkosť. Psychika je dostatočne harmonická a má vlastné mechanizmy, ktoré umožňujú osobe v týchto podmienkach zachovať si integritu a prežiť. Táto ochrana sa nazýva disociácia. Disociácia je normálnou súčasťou ochrany. To je druh zamerania, ktoré si psychika hrá sama o sebe. Život pokračuje, keď sú neznesiteľné zážitky distribuované do rôznych častí psychiky a tela, konkrétne sú premietané do nevedomých aspektov psychiky a tela. Na pamiatku jednotlivca, ktorý zažil traumatické udalosti, došlo k zlyhaniu, preňho nebolo možné verbalizovať, čo sa

mu stalo. Psychoterapeutická pomoc ľuďom, ktorí zažili závažné psycho-traumy, zameraná na integráciu, zjednotenie disociovaných častí jednotlivca.

Hlavné príčiny stálej psychotraumatizácie rodín postihnutých vojnou sú tieto: v prvom rade sa ľudia ocitajú v situácii, keď sú nútení konať v rozpore so svojou povahou, v rozpore so silnými inštinkami sebazáchovy, ignorujúc potreby vlastného organizmu, v mene nadpersonálnych a sociálnych záujmov; po druhé, ako zdôraznil E. Krasnushkin, na rozdiel od psychických účinkov prírodných katastrof, ktoré pôsobia jednorazovo, sú psychogénne účinky vojny charakterizované veľkým opakovaním alebo aspoň jej myšlienkou - stálou viacnásobnou hrozbou smrti, traumatická udalosť, ak sú súčasne splnené dve podmienky:

- 1) osoba zažila alebo pozorovala jednu alebo viac udalostí, pri ktorých zažila tieto skutočnosti: hrozba smrti, potenciálna alebo skutočná hrozba; smrť inej osoby; vážne zranenie alebo hrozba zdravotného postihnutia;
- 2) osoba na to reagovala intenzívnym strachom a bezmocnosťou.

Situáciu, v ktorej sa nachádzajú deti, možno považovať za ťažkú životnú situáciu.

V psychologickej praxi je ťažká životná situácia definovaná ako dočasná udalosť v životnom cykle, ktorá spôsobuje emocionálny stres a stres; prekážky pri dosahovaní dôležitých životných cieľov, ktoré nemožno vyriešiť bežnými prostriedkami. Toto je situácia, ktorá objektívne narušuje život; známe vnútorné spojenia; môže viesť k duševnej traume; brzdí alebo zabraňuje realizácii vnútorných stimulov (motívy, aspirácie, hodnoty).

Zmena sociálnych javov u detí, ktoré prežili vojnový konflikt na východe Ukrajiny

V prvom rade by sa malo chápať, že spoločenské vnímanie detí sa vytvára v dôsledku stabilných podmienok prostredia, v ktorom sú, alebo presnejšie, v dôsledku spojenia dieťaťa s vonkajším svetom. Čím dlhšie v ňom dieťa zostane, tým viac sa pre neho tento svet stáva „jeho“, „jeho rodným“. Sociálne a materiálne prostredie sa teda stáva bližšie. Formované stereotypy, charakter a obsah myslenia, sociálna predstavivosť, primerané vysvetlenie javov a procesov, ktoré dieťa vidí.

Dieťa je vždy v spoločenskom kruhu – rodina, rodičia, priatelia, rovnaké deti vo dvore, v materských školách, v škole. Samotná skutočnosť, že sa mení sociálne prostredie, je však pre dieťa už stresujúcou situáciou. Čím väčší je stres, keď nie sú iba svedkami strašných udalostí, ale aj počas vojny, môžu sa deti opakovane stávať obeťami všetkých tragických strašidelných udalostí, ktoré traumatizujú psychiku. Môžu sledovať ničenie ich rodného mesta alebo dediny, svedkami ostrelovania a strelby. Deti môžu vidieť mučenie a vraždu, hromadné úmrtia ľudí. Môžu byť vážni, vidieť, ako sú ich rodina a priatelia zranení alebo ako zomreli. Okrem toho môžu byť zranené aj samotné deti. Táto skúsenosť spôsobuje u detí rôzne psychologické problémy. Najbolestivejšou pre spoločnosť je preto psychologický dopad vojny na deti, ktorý v súčasnosti nemožno objektívne merať. A jeho účinky majú dlhodobý a nie vždy predvídateľný účinok.

Vo všeobecnosti je viac ako 60% detí Donbassu traumatizovaných svedkami nepriateľstva a násilia. Na Ukrajine bolo v posledných rokoch v Doneckej oblasti viac ako 40,0% detí vo veku 7 – 12 rokov a viac ako 50,0% detí vo veku 13 – 18 rokov vystavených závažnej psycho-traumatickej situácii, 76,0% detí vo veku 7 – 12 rokov a 43,0% 13 – 18 rokov pociťovania príznakov strachu.

Hlavné problémy nebezpečenstva dieťaťa:

- poškodenie vojenskou muníciou (priamy dôsledok kolízie s priebehom vojny);
- psychologické traumy z toho, čo bolo vidieť (svedok o vojnových udalostiach);
- vizuálny prístup k osobe so zbraňou (vnímanie osoby so zbraňou);
- sociálny stres (strata blízkych, príbuzných, priateľov, známych ...).

Čo sa stane deťom s tým, ako sa menia sociálne nápady?

Duševné poruchy detí majú rôznu mieru hĺbky a zložitosti. Niektorí ľudia majú iba veľkú úzkosť, strach, agresiu, hnev, pocity neistoty, ale deti, ktoré zažili smrť blízkych alebo boli svedkami smrti, majú hlboké mentálne traumy a poruchy, psychosomatické poruchy.

Detský slang obsahuje neobvyklé slová o vojne, vojenskom vybavení, vraždách, nenávisti a ďalších. Preto sa do ukrajinského života dostali nasledujúce vyhlásenia, ktoré im boli predtým cudzie:

- Deti, ktoré odobrali svoje detstvo...
- Deti, ktoré vyrástli na celý život...
- Deti s dospelými očami...

Na Ukrajine sa ľudia, ktorí boli v dôsledku vojny nútení opustiť svoje rodné miesta, bežne nazývajú vnútorne vysídlené osoby. Ako vnímajú deti nové prostredie? Napriek stresu, ktorý deti zažívajú v dôsledku presťahovania sa na nové miesta bydliska, nové prostredie sa vníma ako nový život!

Deti z východu Ukrajiny majú možnosť prispôbiť sa nielen pokojným ukrajinským regiónom, najmä v západných regiónoch, ale aj v zahraničí, najmä v Nemecku, Poľsku, Maďarsku a ďalších krajinách Európskej únie.

Nútené psychologické vysídlenie pre deti je ťažšie, pretože je sprevádzané ťažkými osobnými skúsenosťami spojenými s prispôbovaním sa úplne novým podmienkam a životným podmienkam. Rôznymi spôsobmi dochádza k prekonávaniu psychologických traumat vojny. Medzi najúčinnšie patria: prostriedky na rodinné vzdelávanie, prostriedky inkluzívneho vzdelávania (korekčný výcvik), prostriedky arteterapie, bábkové terapie atď.

Úloha verejných organizácií.

Vo všeobecnosti je na novom mieste zmena sociálnych myšlienok u dieťaťa pozitívna. Okrem štátnych inštitúcií im pomáhajú aj verejné organizácie, ktoré počas vojny oživilo masové dobrovoľnícke hnutie.

Dobrovoľníctvo na území Ukrajiny aktívne propagovalo mnoho mimovládnych organizácií. Vo všeobecnosti nepokrývalo všetky organizácie, ale malo výrazný vplyv na psychológiu podpory občanov ukrajinskej armády a okupovaných obetí. Dobrovoľníctvo sa však v poslednom čase rozšírilo medzi predstaviteľmi rôznych verejných organizácií, ovplyvnilo rozvoj občianskej spoločnosti a stalo sa pomocným nástrojom v spolupráci so štátom na ochranu územnej celistvosti Ukrajiny.

Posledné roky na Ukrajine sa vyznačujú obnovením aktivisticko-dobrovoľníckeho hnutia v obsahu činností verejných organizácií, najnovšou „legitimizáciou“ kategórie „verejná organizácia“ a vznikom druhov práce prospešných pre spoločnosť (sociálno-lekárske služby, kreatívny priemysel, rozvoj miestnych komunít atď.).

Vo všeobecnosti možno činnosť mimovládnych organizácií v tejto fáze rozdeliť do dvoch podstatných častí.

Prvá časť – aktivistka – súvisí s prijatím ukrajinského zákona o občianskych združeniach v januári 2013, ktorým sa vymedzujú právne a organizačné zásady výkonu práva na slobodu združovania zaručeného Ústavou Ukrajiny a medzinárodnými zmluvami Ukrajiny, povinnosť ktorej zabezpečuje Najvyššia rada Ukrajiny, postup pri zakladaní, registrácii, činnosti a ukončení činnosti verejných združení. Napriek mnohým zmenám a doplneniam tento právny dokument sformuloval viac-menej jasné definície a obmedzenia fungovania verejných organizácií na Ukrajine. Možno konštatovať, že tento zákon bol výsledkom vývoja sociálno-politických názorov predstaviteľov orgánov a občianskej spoločnosti a podľa niektorých výskumníkov „zásadne zmenil koncepčné základy ústavného práva na slobodu združovania (článok 36 Ústavy Ukrajiny)“. Jasná definícia vety „verejná organizácia“, ktorá sa objavila v tomto vydaní zákona, aktivizuje občanov, aby preukázali aktívne autonómne občianstvo. Najdôležitejšie je, že zákon jasne rozlišuje mimovládne organizácie od politických strán, označuje „geografiu“ združení národného a medzinárodného štatútu a legalizuje samosprávny charakter a nekontrolovanie štátnych orgánov.

Druhá časť – dobrovoľníctvo – bol priamym dôsledkom revolúcie dôstojnosti a začiatku vojenskej okupácie Ruskej federácie východných regiónov Ukrajiny, anexie autonómnej republiky Krym, a teda rozsiahlej verejnej oslavy ukrajinského ľudu s cieľom pomôcť armáde a dobrovoľníckym jednotkám. To pomohlo aktivovať verejný zdroj na vytvorenie vhodných sociálnych podmienok pre rozvoj osobnej slobody a rozmanitosti demokratických prejavov. Do dobrovoľníckeho hnutia sa tak či onak zapojilo značné množstvo mimovládnych organizácií, ktoré pomohli zvýšiť autoritu tretieho sektora na Ukrajine a významne podporili rozvoj občianskej spoločnosti.

Mimovládne organizácie, ktoré deklarujú svoju ochotu spolupracovať a obhajovať sociálne služby, by sa mali povzbudzovať prostredníctvom štátneho programu podpory pre inštitúcie občianskej spoločnosti a mali by sa im dostávať carte blanche na splnenie konkrétneho sociálneho poriadku. Logika tohto je založená na skutočnosti, že štát zostáva na Ukrajine zákazníkom sociálnych služieb a kontrolórom tých, ktorí ich vykonávajú. Štát celý tento proces reguluje. Mali by sa však chápať jasné hranice vplyvu na sociálnych dodávateľov, pretože preťaženie štátnej kontroly nad mimovládnymi organizáciami porušuje základné zásady občianskej spoločnosti. Potenciál vzťahov medzi orgánmi verejnej moci, orgánmi miestnej samosprávy a verejnými organizáciami preto spočíva v integrácii ich skúseností, iniciatív a skutočných príležitostí.

Oživenie dobrovoľníckeho hnutia na Ukrajine v posledných rokoch urýchlilo rozvoj občianskej spoločnosti. Zintenzívnenie práce verejných organizácií v tejto oblasti je tiež dôsledkom silnej grantovej pomoci mnohých zahraničných darcov (grantových zväzov, nadácií, charitatívnych združení), ktoré začali širokú kampaň na zapojenie inštitúcií tretieho sektora do poskytovania rôznych druhov sociálnych služieb občanom. Z dôvodu finančných stimulov vyzerá grantová spolupráca orgánov verejnej moci, orgánov miestnej samosprávy a verejných organizácií dosť úspešná. Napriek obvineniu jednotlivých účastníkov grantových programov nie je interakcia medzi štátnymi inštitúciami a občianskou spoločnosťou príkladná, ale stále do značnej miery indikatívna. Je to vynikajúci príklad spolupráce a kombinácie skúseností, iniciatív a overovania schopností všetkých zúčastnených strán.

V iných prípadoch však majú verejné iniciatívy ťažký čas, ktorý pripravuje pôdu pre funkčné uznanie. Najmä. Proces obmedzenia iniciatív verejných aktivistov, pokiaľ ide o publicitu a transparentnosť činnosti vládnych inštitúcií, zostáva viditeľný. To výrazne zužuje možnosti „tretieho sektora“ a zbavuje štátne nezávislé inštitúcie výkon ich funkcií. Negatívnym fenoménom moderného rozvoja občianskej spoločnosti je oddelenie moci od spoločnosti definovaním limitov kompetencie subjektov sociálno-politických vzťahov. Z tohto dôvodu značný počet dôležitých občianskych iniciatív zostáva mimo dosahu tých, ktorí môžu, a čo je najdôležitejšie, mať skutočný potenciál ovplyvňovať rozhodovanie, implementovať ich s cieľom čiastočne ich eliminovať alebo úplne riešiť problémy miestneho rozvoja.

Pre praktické zlepšenie interakcie medzi štátom a občianskou spoločnosťou je potrebné vyvinúť štátne mechanizmy podpory a povzbudenia činnosti verejných organizácií s cieľom účelnej a kvalitatívnej decentralizácie verejnej správy v rôznych verejných sférach. Takýto program sociálnej samoorganizácie by zahŕňal vysoký stupeň účasti Spoločenstva na rozhodovaní o riešení konkrétnych problémov ľudského života a podporoval by „ducha dobrovoľníctva“ ako základu humanistickej spoločnosti. Začatie primeranej tvorby právnych predpisov by bolo signálom pre orgány občianskej spoločnosti, aby boli ochotné spolupracovať a zodpovedné za presadzovanie právnych predpisov. Zároveň by podporila informovanosť o narastajúcej úlohe občianskej spoločnosti pre všetkých občanov Ukrajiny a jej významnom vplyve na vyhliadky na rozvoj štátu.

Výsledok.

Práca s deťmi, ktoré boli traumatizované vojnou, by sa mala zamerať na rozvoj novej úrovne medziľudských vzťahov, pozitívnych životných hodnôt a optimistického výhľadu.

Súčasný sociálny procesy si vyžadujú prehodnotenie tradičných vzdelávacích technológií a nových vzdelávacích príležitostí.

Je potrebné vytvoriť optimálne podmienky pre emocionálny komfort detí:

- brať do úvahy národnostné a kultúrne faktory, úroveň všeobecného vývoja dieťaťa, hodnotové orientácie, motiváciu k činnosti;
- integrovať pedagogické úsilie o vybudovanie pocitu bezpečia na základe princípov prístupu zameraného na človeka;
- predvídať kontinuitu práce učiteľov, vychovávateľov, sociálnych pedagógov a psychologov;
- zabezpečiť spoluprácu vzdelávacích inštitúcií a rodičov dieťaťa.

Zhrnutím týchto úvah je potrebné poznamenať, že na Ukrajine, napriek zložitosti zahraničného a domáceho politického rozvoja, priebeh európskej integrácie a skutočné vykonávanie demokratických inštitucionálnych zásad zostáva nielen nezmenený, ale aj prioritou. Ukrajinské mimovládne organizácie sa snažia uviesť do praxe pozitívne skúsenosti inštitúcií občianskej spoločnosti v Európskej únii, zapojiť tradičného a definujúceho ducha dobrovoľníctva do podstaty sociálnych združení. Existujú však určité ťažkosti so skutočnosťou, že činnosť a iniciatíva mimovládnych organizácií nie je dostatočne jasne regulovaná, hoci pokrok v tejto oblasti je stále hmatateľný. Ovplyvňuje to aj správne vnímanie vplyvu mimovládnych organizácií regionálnymi orgánmi a miestnymi komunitami,

ktoré ešte nie sú pripravené implementovať zásadu komplementárnosti a sú skeptické voči účinnosti tretieho sektora ako celku.

Na záver chceme povedať že na upozornenie na úmrtia detí z vojenských konfliktov v roku 2018 bolo pred budovou OSN v New Yorku umiestnených 3758 školských batohov. A to je dôkaz, že téza o vojne a deťoch je celosvetovým problémom, a nie samostatného štátu...

Literatúra

- БИЛИЧЕНКО, С.* Цікаве про Україну (*Bilychenko,S.InterestingaboutUkraine*).2014. URL: http://www.rdoibd.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=255:2014-07-31-08-41-15&catid=59:2014-07-31-08-29-50
- ГЕРМАН, Д.* Психологічна травма та шлях до видужання: наслідки насильства – від знущань у сім'ї до політичного терору (*German, D. Psychological trauma and the path to recovery: the effects of violence – from domestic abuse to political terror*). Львів: Видавництво Старого Лева, 2015. 416 с.
- ДУБРОВИНСЬКИЙ, Г.* Діти війни: дослідження явища психотравми під час військової агресії в Україні (*Dubrovinski,G. Children of war: studies of the phenomenon of psychotrauma during military aggression in Ukraine*). *Український психологічний журнал*. 2016. № 1. С. 16–25.
- МІЛЛЕР, К.* 13 тисяч: офіційні дані ООН щодо загиблих у війні на Донбасі (*Miller,C. 13 000:official UN data on victims of the Donbas war*). *Радіо Свобода*. 2019.URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29792144.html>
- СМЕЛЯНСЬКА, Я.* Діти, які подорослішали на ціле життя (*Smelianska,Ya. Children who have grown up for life*). *Права людини в Україні: Інформаційний портал Харківської правозахисної групи*. 2018. URL: <http://khp.org/index.php?id=1538567383>
- ТОКАР, М.* Поетапний аналіз динаміки розвитку громадських організацій у контексті взаємодії держави і громадянського суспільства (*Tokar, M.Stage analysis of dynamics of public organizations in the context of interaction of the state and civil society*).*Демократичне врядування: наук. вісн. Вип. 22 / за заг. ред. чл.-кор. НАН України В. С. Загорського, доц. А. В. Ліпенцева*. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. URL : www.dv.lvivacademy.com
- ТОКАР, М.* Потенціал взаємовпливу держави, місцевого самоврядування і громадських організацій в Україні: інтеграція досвіду, ініціатив, можливостей (*Tokar, M. Potential for the interplay of state, local self-government and NGOs in Ukraine: integrating experience, initiatives, opportunities*). *Ефективність державного управління: зб. наук. пр. Вип. 4 (57): у 2 ч. Ч. 1 / за заг. ред. чл.-кор. НАН України В. С. Загорського, доц. А.В. Ліпенцева*. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2018.URL: <http://edu.lvivacademy.com/article/view/164592>

Контакт на автора:

prof. PhDr. Marian Tokar, PhD.

riaditeľ neziskovej organizácie Agentúra Carpathia, Ukrajina, Katedra politológie a verejnej správy, Fakulta spoločenských vied, Užhorodská národná univerzita v Užhorode, Ukrajina